

UOT: 631:525:581.48

ABŞERONDA ALBALI NÖVLƏRİNİN BOY VƏ İNKİŞAFININ BİOMETRİK GÖSTƏRİCİLƏRİ

Nəcəfova C.N.

AMEA Mərkəzi Nəbatat Bağı

Məqalədə Abşeronda albalı introduksiya olunmuş növlərinin cücərtilərinin morfolojiyası, fenolojiyası, boy və inkişaf xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Müəyyən olunmuşdur ki, Abşeron şəraitində introduksiya edilmiş 4 albalı növünün (Padellus mahaleb (L.) Vass., Cerasus microcarpa (C.A.Mey.), Cerasus avium (L.) Moench., Cerasus araxina Pojark.) cücərtilərinin əmələ gəlmə, yerüstü və yeraltı orqanların inkişafının biometrik göstəricilərinin fərqli olmasına baxmayaraq, mövsümü inkişaflarının normal keçməsi, onların yeni şəraitə tam uyğunlaşmasına imkan verir.

Açar sözlər: *Padellus, Cerasus, introduksiya, biomüxtəliflik, morfolojiya, fenolojiya*

Giriş

Müasir dövrdə qlobal iqlim dəyişikliyi ekoloji tarazlığın bərpasına, genofondun mühafizəsinə və biomüxtəlifliyə, təsirinin öyrənilməsi aktual problemlərdən biridir. Bu nöqtəyə nəzərdən Abşeronda Azərbaycan florasından olan yabanı albalı növlərinin introduksiyası və tədqiqi məqsədə uyğundur. Azərbaycan florasında albalı cinsinin 7 növü [1-2], Abşeronda isə 4 növü [3] introduksiya edilmişdir.

Material və metodlar

Tədqiqatın obyektini Azərbaycan florasından olan 4: “*Padellus mahaleb* (L.) Mill.-meşə albalısı, *Cerasus microcarpa* (C.A.Mey.) Boiss.-xırda meyvəli albalı, *Cerasus avium* (L.) Moench.-quş albalısı, *Cerasus araxina* Pojark.-Araz albalı növləridir.

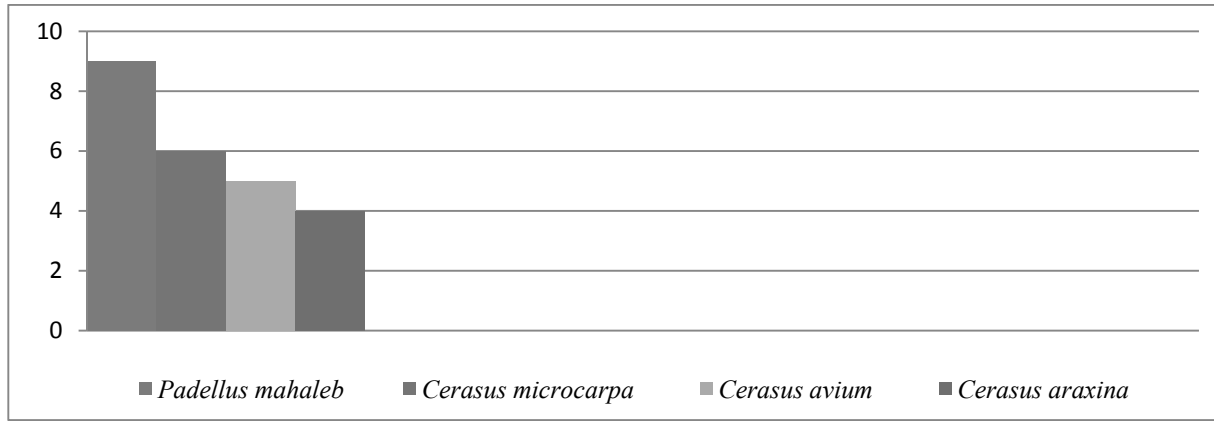
Cücərtilərin morfolojiyası İ.T.Vasilçenko [4], fenoloji müşahidələr Baş botanika bağlarının, boy və inkişaf isə A.A. Molçanov və B.B.Smirnov metodlarına istinad edilməklə öyrənilmişdir [5,6].

Nəticələr və müzakirə

Təcrübələr göstərmişdir ki, albalı növləri toxumlarının cücərməsi yerüstüdür. Cücərmə zamanı rüştə qabığı böyüyərək əsas kökün başlanğıcı olan hipokatilin gərilməsi ilə ilk assimlə orqanı olan ləpə yarpaqları torpaq səthinə çıxır. Ləpə yarpaqları enli, lətli– ovalşəkilli, qısa saplaqlıdır.

Fenoloji müşahidələr göstərmişdir ki, albalı cücərtiləri əmələ gəldikdən 5-10 gün sonra ilk yarpaqlar, 10-15 gündən sonra II yarpaqlar, 20-25 gündən sonra isə III-IV yarpaqlar əmələ gəlmişdir.

Cücərtilərin intensiv boy artımı may ayının I ongünlüyündən başlayaraq, növdən asılı olaraq iyun-iyul ayına kimi davam edir. Birillik albalı toxumacalarının kökü 30 gündən sonra, torpağın 8-9 sm dərinliyində inkişaf edir. Növlərdən asılı olaraq cücərtilərin boyu 4-9 sm-dir (diaqram 1).

Diaqram 1. Birillik yabanı albalı cücərtilərinin boy artımı (sm)

2 illik albalı növlərinin boy dinamikasının tədqiqi göstərmişdir ki, intensiv boy artımı aprel-may aylarının I on günlüyündən başlayır və növdən asılı olaraq iyun-iyul ayına qədər davam edir. İkillik albalı növlərində ən böyük boy mahaleb albalısı [22 sm], ən kiçik isə Araz albalısı növündə [16 sm] müşahidə edilmişdir. İkillik toxumacarlarda budaqlanma növdən asılı olaraq 1-2, yarpaqların sayı isə 5-14-dür. Oktyabrın 1 və 2-ci on günlüyündən başlayaraq, yarpaqların rənglərinin dəyişərək tökülməsi müşahidə edilmişdir (şəkil 1, cədvəl 1, diaqram 2,3). Aparılmış təcrübələrin nəticələri göstərmişdir ki, öyrənilən 1-2 illik albalı növlərinin toxumacarlının ilk inkişaf mərhələsində güclü, sıx inkişaf etmiş kök sisteminə malik olması Abşeron şəraitində tam adaptasiya olmasını göstərir.

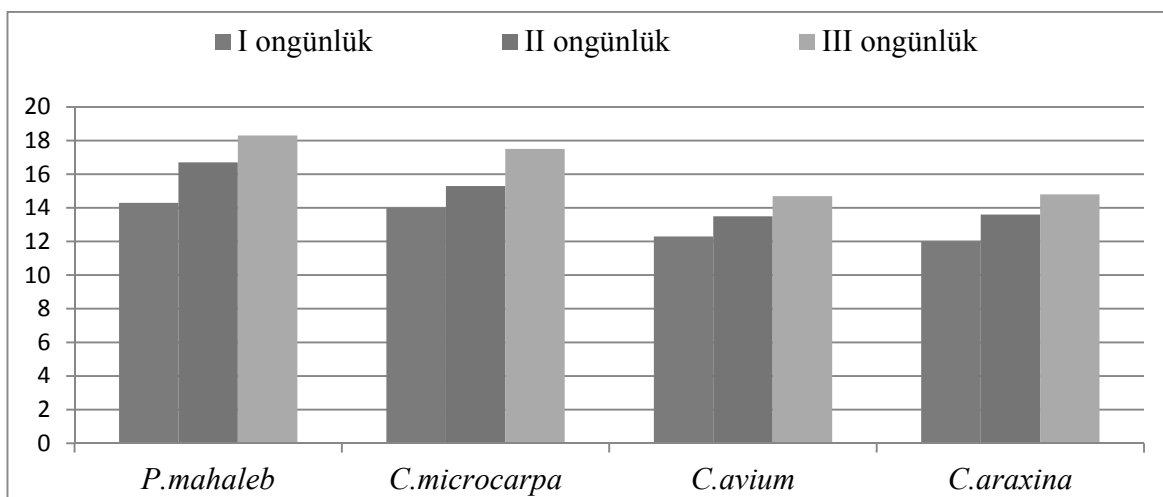

Şəkil 1. 2 illik albalı növünün (*P. mahaleb*) boyu.

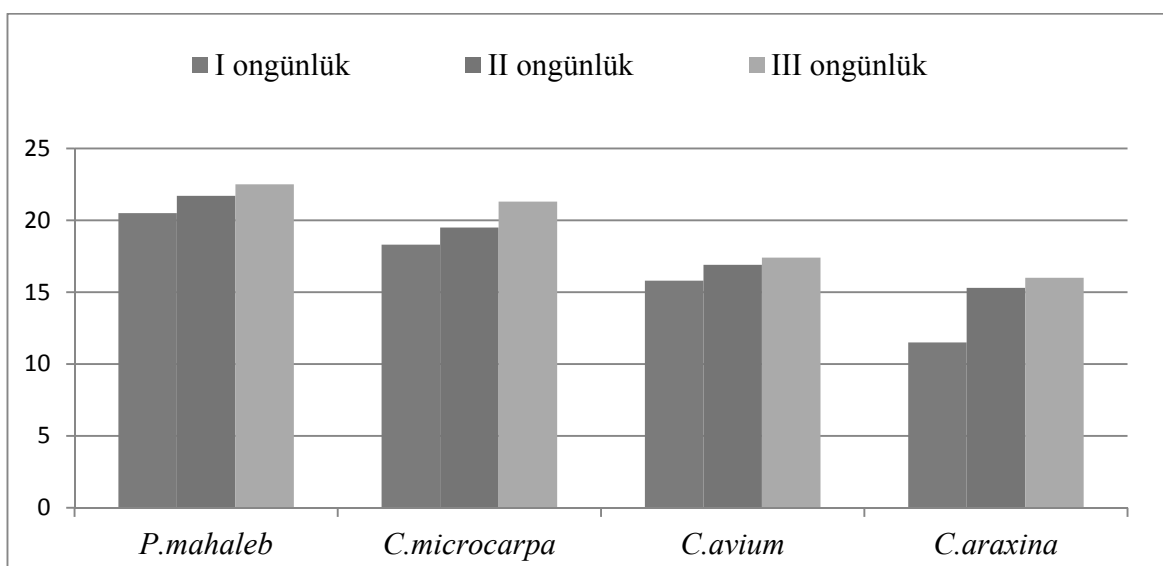
Cədvəl 1

İkillik albalı növlərinin boyartımı dinamikası (sm)

Növ	Boy artımı (aylar üzrə)						Budaqlanma	Həqiqi yarpaqların əmələ gəlməsi					
	aprel			may				aprel			may		
<i>P.mahaleb</i>	14.3	16,7	18.3	20,5	21,7	22,5	2	9	10	11	12	13	14
<i>C.microcarpa</i>	14	15,3	17,5	18,3	19,5	21,3	1	7	9	10	11	12	7
<i>C.avium</i>	12.3.	13,5	14,7	15,8	16,9	17,4	1	6	9	10	11		6
<i>C.araxina</i>	12	13,6	14,8	11,5	15,3	16	1	1	1	1	1	2	5

Diaqram 2. Albalı növlərinin boy dinamikası (aprel ayı)

Diaqram 3. Albalı növlərinin boy dinamikası (may ayı)

Aparılmış təcrübələrin nəticələri göstərmişdir ki, Abşeron şəraitində introduksiya edilən 1-2 illik albalı növləri cücrətilərin əmələ gəlmə, yerüstü və yeraltı orqanların inkişafına görə fərqli olsa da, mövsümi inkişafı normal keçməsi onların yerli şəraitə tam uyğunlaşmasına imkan verir.

Ədəbiyyat

1. **Əsgərov A.** Azərbaycanın bitki aləmi Ali bitkilər – Embryophyta. Bakı, TEAS Press Nəşriyyat evi, 2016, 444 s.
2. **Əsədov K.S.,** Mirzəyev O.H., Məmmədov F.M. Dendrologiya. Bakı, 2014, 500 s.
3. **Nəcəfova C.N.** “Abşeron şəraitində bəzi yabanı albalı (*Cerasus* Mill.) növlərinin toxumla çoxaldılma xüsusiyyətləri”, “Botaniki tədqiqatlarda yeni çağırışlar” konfrans materialları. Bakı, 2018, səh.179-181.
4. **Васильченко И.Т.** Востокы деревьев и кустарников. Изд. Академии Наук СССР, 1960, с 301.

5. Методика фенологических наблюдений в ботанических садах. М.:Изд.: АН СССР, 1975, с. 27.
6. **Молчанов А.А.**, Смирнов В.В.Методика изучения прироста древесных растений. М.: Наука, 1967, 95 с.

Наджафова Д.Н.

БИОМЕТРИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ РОСТА И РАЗВИТИЯ ВИДОВ ДИКОЙ ЧЕРЕШНИ НА АБШЕРОНЕ

В статье приводятся данные изучения особенностей роста и развития, фенологии морфологии интродуцированных на Апшероне 1-2 летних видов дикой черешни (*Padellus mahaleb* (L.) – лесная черешня, *Cerasus microcarpa* (C.A.Mey.) Boiss – мелко плодная ч., *Cerasus avium* (L.) Mahaleb -магалебская ч., *Cerasus araxina* Pojark – араксинская ч.) и выявлены перспективные виды для озеленения.

Ключевые слова: *Padellus*, *Cerasus*, интродукция, биоразнообразие, морфология, фенология

Najafova C.N.

THE BIOMETRIC INDICATORS OF GROWTH AND DEVELOPMENT OF SEEDLINGS OF CHERRY SPECIES IN ABSHERON

The article presents 1 year old wild cherry species *Podellus*- cherry of forest, *Padellus microcarpa* (C.A. Mey.) Boiss.- small fruity cherry, *Cerasus avium* (L.) Mohench- bird cherry, *Cerasus araxina* Pojark-Araz cherry type), morphology, phenology, height and development characteristics were studied and the use of prespektive species for greenery has been determined.

Keywords: *Padellus*, *Cerasus*, introduced, biodiversity, morphology, phenology

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 6.XII.2018